

**ზოგი სიტყვაფორმის
სტრუქტურულ-სემანტიკური ვარიანტები გურულში**

**Structural-semantic variants
of some word-forms in Gurian**

რუსუდან საღინაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Rusudan Saginadze
Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

აბსტრაქტი

დიალექტის, როგორც ენის სისტემის ერთ-ერთი ქვესისტემის, მონაცემთა შესწავლას ენის განვითარებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება.

ქართული ენის დიალექტთა შორის გურულს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. მის შესახებ ცნობები ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნიდან მოგვეპოვება. იგი საკმაოდ კარგად არის შესწავლილი. გურულ კილოს მიემდვნა მრავალი ნაშრომი, რომელთა ავტორები განიხილავდნენ როგორც საკუთრივ გურულისათვის დამახასიათებელ ცალკეულ მოვლენებს, ასევე, მის მიმართებას ქართული ენის სხვა დიალექტებთან და საერთოქართველურ დონეზე.

ჩვენი კვლევის მიზანია, დიალექტური ნაირსახეობების, კერძოდ, ლექსიკურ ერთეულთა სტრუქტურულ-სემანტიკური ვარიანტების გამოვლენა გურულში და გაანალიზება ქართული სალიტერატურო ენისა და სხვა კილოთა მონაცემებთან შედარება-შეჯერების საფუძველზე. მიუხედავად იმისა, რომ ეს საკითხი ნაკვლევაა, ეს თემა აქტუალობას არ კარგავს დღემდე. ამასთან, ლექსიკოლოგიის დონეზე კვლევა აუცილებელია არა მარტო ლექსიკოგრაფიული, არამედ ენის ისტორიის თვალსაზრისითაც.

გურული დიალექტის შესახებ არსებული სამეცნიერო ლიტერატურისა და სალექსიკონო მასალების მონაცემთა გათვალისწინებით ნაშრომში ზოგი სიტყვაფორმის სტრუქტურულ-სემანტიკურ ვარიანტებს განვიხილავთ ქართული ენის სხვა კილოებთან მიმართებით. გამოვყოფთ როგორც სახელურ, ისე ზმნურ ფორმებსა და მათ სემანტიკურ ველში არსებულ სხვა ისეთ ლექსიკურ ერთეულებს, როგორიცაა, მაგალითად: ნუსხა > აღნუსხვა, მონუსხვა... მანანა > გამომანანება... ხლართი > დახლართვა... ნაფცქენი > გაფცქენა... ნარდი, ტიალი, ბრაზი, ეტლი, უნიაგაბო, ბუტია, გაზუთხული, ხიმენჯი/ხენჯი, დაზავება, შენელება, გამართვა, დამოწმება, უტიკტიკებს...

აგრეთვე, სამეურნეო დანიშნულების ტერმინებს: ნაძირა/ე-ი, ნეკი, სასულე, ღილი, ხმალი. ამ სიტყვაფორმათაგან უმრავლესობა გურულში გვხვდება განსხვავებული მნიშვნელობით (ზოგჯერ სტრუქტურულად).

გურული დიალექტისთვის დამახასიათებელ სიტყვაფორმათა სტრუქტურულ-სემანტიკური ვარიანტების სალიტერატურო ენასა და ქართული ენის სხვა კილოების მონაცემებთან შედარება-შეჯერება იძლევა საინტერესო სურათს, შედეგებს არა მარტო ეტიმოლოგიურ-ლექსიკოგრაფიული, არამედ, ზოგადად, ენის განვითარების ისტორიის თვალსაზრისითაც.

საკვანძო სიტყვები: გურული დიალექტი, დიალექტური ლექსიკა, ლექსიკოგრაფია.

ABSTRACT

The study of dialect, as one of the subsystems of the language system, is of great importance for the development of language.

Among the dialects of the Georgian language, Gurian holds a special place. Information about it dates back to the 18th century. It has been studied quite well. Many works have been devoted to Gurian dialect, the authors of which discussed it as individual phenomena characteristic of Gurian itself, as well as its relationship to other dialects of the Georgian language and the general Georgian level.

The objective of our research is to identify dialectal varieties, in particular, structural-semantic variants of lexical units in Gurian and analyze them on the basis of comparison and reconciliation with the data of the Georgian literary language and other dialects. Despite the fact that this issue has been studied before, this topic does not lose its relevance to this day. In addition, research at the level of lexicology is necessary not only from the lexicographic point of view, but also from the point of view of the history of the language.

Taking into account the data of the existing scientific literature and lexical materials about the Gurian dialect, the paper discusses the structural-semantic variants of some word forms in relation to other dialects of the Georgian language. We will distinguish between both the noun and the verb forms and other lexical units in their semantic field, such as, for example, *nuskha* (list) > *aghnuskhva* (to list), *monuskhva* (listing)... *Manana* (A silkworm that is stunted and late to emerge from the cocoon) > *gamomananeba* (Separately separating manana worms, feeding them, and making a separate enclosure for them), *khlarti* (knot) > *dakhlartva* (knotted)... *naptskveni* (peelings) > *gaptskvna* (to peel)... *nardi* (gossip or sparrow-hawk), *tiali* (of light colour), *brazi* (A dog illness that causes the dog to cough), *etli* (A harmless, obedient person), *lengera* (thick strong stick), *uniagabo* (unpleasant, unsuitable) *butia* (If a chicken has thick feathers on its ears and looks proud), *gazutkhuli* (lying flat), *khimenji/khenji* (Precipitation, sediment), *dazaveba* (too tired), *sheneleba* (to reprimand, to punish), *gamartva* (to train), *damotsmeba* (passing on), *utiktikebs* (babbling)... as well as agricultural terms: *nadzira/e-i* (Garbage accumulated on a silkworm cocoon), *neki*

(The part of an old cart (a wooden cart) that is attached to a sword), sasule (Air outlet hole from the pitcher), ghili (tag), khmali (The part of a plank cart that is lowered into a broken plank and on which ribs are placed). Most of these word forms are found in Gurian with different meanings (sometimes structurally as well).

The discussion of the structural-semantic variants of the word form characteristic of the Gurian dialect through comparison and reconciliation with the data of the literary language and other dialects of the Georgian language provides an interesting picture, results not only from the etymological-lexicographic point of view, but also, in general, from the point of view of the history of language development.

Keywords: Gurian dialect, dialectal vocabulary, lexicography.

შესავალი

დიალექტების მონაცემთა შესწავლას ენის განვითარებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება. როგორც ბ. ჯორბენაძე აღნიშნავდა, „დიალექტი არის საერთო ეროვნული ენის ნაირსახეობა და არა დამოუკიდებელი ენობრივი სისტემა... ენის შესწავლა მისსავე დინამიკაში ვარაუდობს დიალექტური მოვლენების განხილვას ერთი სისტემის ვარიაციულობის, ანუ: ნაირსახეობის დონეზე“ (ჯორბენაძე 1989: 17).

ჩვენი კვლევის მიზანია, დიალექტური ნაირსახეობების, კერძოდ, ლექსიკურ ერთეულთა სტრუქტურულ-სემანტიკური ვარიანტების გამოვლენა გურულში და გაანალიზება სალიტერატურო ენისა და ქართული ენის სხვა კილოთა მონაცემებთან შედარება-შეჯერების საფუძველზე.

გურულს ქართული ენის დიალექტთა შორის ერთ-ერთი საყურადღებო ადგილი უჭირავს. იგი საკმაოდ კარგად არის შესწავლილი. მის შესახებ ცნობები ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნიდან მოგვეპოვება. „ენა-ტკბილმოუბარენი, უმეტეს წიგნის სიტყვით (მესხთაებრ), არამედ ქართულისავე ენისანი და არა სხუასა“, – ასე ახასიათებდა ქართველი გეოგრაფი და ისტორიკოსი ვახუშტი ბატონიშვილი გურულების მეტყველებას (იმნაიშვილი 2006: 5).

ფრანგი ორიენტალისტისა და ქართველოლოგის მარი ბროსეს (1802-1880) მიერ გურული მოხსენებულია კახურის, იმერულისა და ქართლურის გვერდით.

როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაშია აღნიშნული, პირველი მონოგრაფიული გამოკვლევა გურული კილოს შესახებ ეკუთვნის სერგი ჟღენტს. მან სხვა მნიშვნელოვან საკითხთა შორის გამოყო და მიზნად დაისახა, გაერკვია, თუ რა ადგილი უჭირავს გურულს ქართული ენის სხვა დიალექტთა შორის და რა მიმართებაშია მათთან (იქვე: 7).

ს. ჟღენტის ამ მონოგრაფიის გამოქვეყნების შემდეგ გურულ კილოს მიეძღვნა მრავალი ნაშრომი¹, რომელთა ავტორები განიხილავდნენ როგორც

¹ გურული კილოს შესახებ არსებულ ნაშრომთა მიმოხილვა მოცემულია გრ. იმნაიშვილის წიგნში „გურული დიალექტი (შესწ. ისტ., გრამატ. მიმოხილვა, ტექსტები ლექსიკონით)“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2006.

საკუთრივ გურულისათვის დამახასიათებელ ცალკეულ მოვლენებს, ასევე, გურულის მიმართებას ქართული ენის სხვა დიალექტებთან და საერთოქართველურ დონეზე.

კვლევის მეთოდები

კვლევისას მივმართავთ იმ მეთოდებს, რომლებიც უშუალოდ უკავშირდება ნაშრომის მიზნებსა და ამოცანებს. შესაბამისად, სტატიაში ძირითად მეთოდებთან ერთად გამოყენებული გვაქვს ისეთი საბაზისო მეთოდები, როგორიცაა ემპირიული მასალების მოძიება, აღწერა და კლასიფიკაცია; დაკვირვებისა და შედარების მეთოდების გამოყენებით შესაძლებელი გახდა სალიტერატურო ენისა და ქართული ენის სხვა დიალექტების მონაცემებთან გურულისთვის დამახასიათებელი სიტყვაფორმების განსხვავებული მნიშვნელობის მიმართების ჩვენება; ანალიზისა და სინთეზის მეთოდები კვლევის სხვადასხვა ეტაპზე იძლეოდა კვლევის შედეგებისა და დასკვნების განზოგადების საშუალებას.

მსჯელობა

გურული დიალექტის შესახებ არსებული სამეცნიერო ლიტერატურისა და სალექსიკონო მასალების მონაცემთა გათვალისწინებით ნაშრომში ზოგი სიტყვაფორმის სტრუქტურულ-სემანტიკურ ვარიანტებს განხილულია სალიტერატურო ენისა და ქართული ენის სხვა კილოებთან მიმართებით. მიუხედავად იმისა, რომ ეს საკითხი ნაკვლევი, იგი აქტუალობას არ კარგავს დღემდე. ამასთან, ლექსიკოლოგიის დონეზე კვლევა მნიშვნელოვანია არა მარტო ლექსიკოგრაფიული, არამედ ენის ისტორიის თვალსაზრისითაც.

ნაშრომში საანალიზოდ გამოვყოფთ როგორც სახელურ, ისე ზმნურ ფორმებსა და მათ სემანტიკურ ველში არსებულ სხვა ლექსიკურ ერთეულებს: სემანტიკური მრავალფეროვნების მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა უცხოური, კერძოდ, აღმოსავლური, წარმომავლობის სიტყვა **ნუსხა**. იგი შემოსული უნდა იყოს არაბულიდან (نُسخة nusha) ფონეტიკური ცვლილების გზით (ლექიაშვილი 1992: 70).

ეს სიტყვა არის თურქულშიც. სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით, **ნუსხა** – Turk. [სია] E. ჩქარად აღწერილი (+ [წარწერილი] Aa) ZABC. განუმარტავია DE (ლექსიკონი ქართული: <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=8&t=33470>).

ნუსხა გურულში ნიშნავს ჯადოს, თილისმას. ამ მნიშვნელობით ის არ გვხვდება სალიტერატურო ქართულში, მაგრამ ამ სიტყვის ძირი დაცულია სხვა სიტყვაფორმებში: **მონუსხვა** (მოჯადოება) – **მონუსხა** (მოაჯადოვა) – **მონუსხული** (მოჯადოებული).

ანალოგიური მნიშვნელობა მითითებულია ქართული ენის ზოგიერთ ლექსიკონში. ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში **ნუსხა** განმარტებულია ასე:

ნუსხა¹ 1. იგივეა, რაც სია. 2. იგივეა, რაც ცხრილი

ნუსხა² კუთხ. (იმერ. გურ.) ჯადო, თილისმა

ნუსხა³ გაკრული ხელით ნაწერი. კატალოგში ასეა ჩაწერილი: „გაყრა“ – კომედია გ. ერისთავისა, მხედრული ნუსხით (XIX საუკ.) ექვთიმე

თაყაიშვილის საქმეებში ნაპოვნი („ლიტ და ხელოვნ.“) (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>).

ამავე ძირისაა **ნუსხვა** და **აღნუსხვა**, **მონუსხვა** ზმნური ფორმები:

ნუსხავს¹ 1. ([აღ-]ნუსხავს, [აღ]უნუსხავს) გრდმ რისამე ნუსხას, სიას ადგენს, აღრიცხავს. 2. **ნუსხავს**² კუთხ. (იმერ. გურ.) ([მო-]ნუსხავს, [მო]უნუსხავს) გრდმ ხიბლავს, აჯადოებს.

ტერმინები: **ნუსხური**, **ნუსხახუცური**:

ნუსხური 1. პოლიგრ. ქართულში – შედარებით მცირე ზომის ასოები (ნაბეჭდი), რომლითაც ჩვეულებრივ გაბმული ტექსტი იწყობა. || სხვა ენებში – პატარა ასოები (საპირისპ. მთავრული). 2. პალეოგრ. ქართული დამწერლობა (IX-XI)... (იქვე).

გურულში (იმერულშიც) დადასტურებული მნიშვნელობა (ჯადო, თილისმა) მითითებულია სინონიმების ლექსიკონშიც (არ არის ნახსენები, რომელ კილოში):

ნუსხა = ჩამონათვალი, სია; თილისმა ან ჯადო (კუთხ.) (<https://dlab.ug.edu.ge/synonym/etail/11139/%E1%83%9C%E1%83%A3%E1%83%A1%E1%83%AE%E1%83%90>).

სხვაგვარად, **ნუსხა** რქმევია დედანსაც, საიდანაც ხდებოდა გადაწერა, გადანუსხვა.

ძველი ქართული ენის შეერთებული ლექსიკონის მიხედვით:

ნუსხა – ნაწერი, ეგზემპლარი (ი. ა.) (ძვ. ქართული ენის შეერთ. ლექსიკ., 2008: 6);

ნუსხვა გადმოწერა (ი. ა.) (იქვე); **მნუსხველი** – გადამწერი (ი. ა.) (იქვე).

ნუსხა ქართული დიალექტური კორპუსის ლექსიკონებიდან არის მხოლოდ ჩვენებურების ქართულ ლექსიკონში (შ. ფუტკარაძე): **ნუსხა** (N) **Nusha** გ **ჯადო**, **თილისმა** (არაბული) ჯადო, თილისმა. იმ ბერმა ბევრი ნუსხები იცის. // ინეგოლი // ნუსხა დავაწერიე და თავმაც გიმიარა. // თუფექი ქონაქი // შდრ. 1. **ნუსხაფი** (N) **Mushaf** (არაბული) ერთი ძუელი **ნუსხაფი** ქონდა და იმაში კითხულობდა. // ინეგოლი //; 1. **ნუსხაფი მადმა** ნუსხაფის მადლმა, ყურანის მადლმა – ფიცილის ფორმულა. **ნუსხაფი მადმა**, იმან მითხრა ყულამფერი. // თუფექი ქონაქი // **ნუსხაფი მადმა**, ჩემი თუალებით დევნახე. // იმერხევი // (<http://www.corpora.co/#/dictionaries>).

ნუსხა მოცემულია ქართული დიალექტური კორპუსის ტექსტებში, რომელთა მიხედვითაც საანალიზო სიტყვა დასტურდება ქართული ენის სხვა დიალექტებშიც, კერძოდ, „ჩვენებურების ქართულში“:

მმა ერთი ქყავდა, ისიც მოგვიკდა. მისი ნუსხა უკვეთავს, ხელი უკვეთავს. ბაღვობითა მახსოვს (#1249 მუჰაჯირული-ზემოაქარ., ჩვენებურების ქართული, თუფექი ქონაქი (თურქეთი/ ინეგოლი), 1989, ჩამწ.: შ. ფუტკარაძე, კორპ. გამოც. ავტ. ნ. სურმავა: <http://www.corpora.co/#/corpus>);

ძალიანაც სამა იცოდა: „თახთაბაშლების საეში [მიდამოში] – კავი და ონდერე (გძელი ჯოხი) ხელში, დუაერლების საეში – ქოშტერე და რენდე ხელში, ბოზდაღელების საეში – ნუსხა და ყელეში ხელში...“ (#1827, მუჰაჯირ.-ქობულეთ., ჩვენებურების ქართული, ჩაწერის ადგ.: თახთაბაში (თურქეთი / ფაცა (ფათსა), გამოც. მ. ხახუტაიშვილი „ქობულეთური

კილოვავის მასალები (მუჰაჯირთა მეტყველების მიხედვით)“, 2008, კორპ. გამოც. ავტ.: ნ. სურმავა: <http://www.corpora.co/#/corpus>);

ნუსხა თურქეთელ ქართველთა მეტყველებაში რელიგიური დატვირთვის მქონეა, უკავშირდება ყურანს, ლოცვას: 1) *მე ყურანი სურები ეზბერად ვიცი. ნუსხას დაწერენ, ემედ დაწერენ... ხოჯებმა იციან. არ ვიცი, არ მაგონდება ქი; 2) რაცხა ვიცოდი, გითხარი. – ნუსხა ჩეთინია; ყველავენი ვერ დაწერს; რომ ილოცავ, ის ვიცი (#3184, შავშ.-იმერხ., ჩვენებურების ქართული, ჩაწერის ადგ.: ბაზგირეთი / შავშ.-იმერხ./ „თურქეთის საქართველო“ თურქეთი: <http://www.corpora.co/#/corpus>);*

ჯავახურში **ნუსხა** არის ყანის ან ჭალის მცირე ნაკვეთი. „უკან ჭალას **ნუსხა** მაქ ერთი, ველარ გამოვთიბევი“. იხ. ყურე, ყური (ზედგინიძე 2014: 370).

საინტერესო ლექსიკური ერთეულია **მანანა** [ებრ. მან ჰუ რა არის ეს], რომელიც ქართულში საკუთარი სახელიც არის და **პოლისემიური** სიტყვაც: 1. რელიგ. ბიბლიის მიხედვით – ტკბილი და ნოყიერი საჭმელი, რომელიც ცვიოდა ზეციდან ისრაელთათვის მათი უდაბნოში მოგზაურობისას. || გადატ. მოულოდნელად მისწრებული დახმარება; სასიხარულო, სასიამოვნო რამ. ვაჟი მოგვცა [დედა ღვთისამ], მით გვიწვიმა ციდან მანანაო (რ. ერისთ.)... 2. იგივეა, რაც ბურღული. მანანის ფაფა. 3. ჟინჯლივით დანაწვიმი ზოგიერთი მცენარის (კაკლის, ცაცხვის, ჭინჭრის) ფოთლებზე... (<https://www.ena.ge/explanatory-online>).

საინტერესოა ამ ლექსიკური ერთეულის დიალექტური მნიშვნელობებიც: იმერულში ნიშნავს წითელ საღებავსაც (კვერცხის შესაღებად). მაგალითად: მანანით დაწითლებული თითები (იქვე).

განსხვავებული სემანტიკით გვხვდება **მანანა** თვით გურულშიც, კერძოდ: 1. მცირე, პატარა: ერთი მანანა მარილი მასესხეო... ამავე მნიშვნელობით არის ქართულში. 2. სიმღერაა ერთგვარი, ძველი ჩარიჩამა (<https://www.ena.ge/explanatory-online>).

გურულში **მანანას** ტერმინოლოგიური დატვირთვაც აქვს. ასე უწოდებენ ზრდაში ჩამორჩენილ და ცახზე დაგვიანებით ასულ აბრეშუმის ჭიას (შარაშიძე, 2014: 35). ამ მნიშვნელობასთან ახლოსაა ქიზიყურის მონაცემი: **მანანა** ნიშნავს პარკის აკრეფის შემდეგ დარჩენილ თითო-ოროლა წვნივ აბრეშუმის-ჭიას (ს. მენთ.) (<https://www.ena.ge/explanatory-online>). აბრეშუმის ჭიას აღნიშნავს **მანანა** კახურშიც: *რო დავატყოფთ, რო გამაგრდა პარკი, დანარჩომ ჭიებს გამოვსხავთ და იმასა ძქვიან მანანა, ნარჩენი ჭია. კახურში დასტურდება მოქმედების აღმნიშვნელი ტერმინიც: ქერქიდან გამოსხმასა ძქვიან გამომანანება (#642 შიგნიკახ. (ზემო ხოდაშენი), გამოც. გრ. იმნაიშვილი, არ. მარტიროსოვი, ქართული ენის კახური დიალექტი, 1949, ჩამწ. ც. კალაძე, კორპ. გამოც. ავტ.: მ. ბერიძე, ლ. ბაკურაძე: <http://www.corpora.co/#/corpus>)*

ამავე მნიშვნელობის ზმნური ფორმა არის გურულშიც: **გამომანანება** ნიშნავს მანანა ჭიების ცალკე გამოყოფას, გამოკვებასა და საპარკე მოწყობილობის ცალკე გაკეთებას მათთვის. *ცავ! რაფერ კარქა გამოგიმანანებია აი ბზლიტი ბობოლი* (ქდვ, გ. შარაშ., გურ. ლექსიკ.: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>).

გურულში გვხვდება საინტერესო ლექსიკური ერთეულები: **ხლართი**, **სახლართი**, რაც ნიშნავს ქალამნის ან სხვა ფეხსაცმლის **შესაკრავ** თასმას (შარაშიძე 2014: 86).

სიტყვაფორმები **ხლართი**, **სახლართი**, აგრეთვე, **ხლართიანი** გურულის მნიშვნელობით არ არის ცნობილი ქართულში. ეს მნიშვნელობა არ არის მითითებული სხვა ლექსიკონებში, არც ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში:

ხლართი – 1. ერთმანეთში გაბმული, დახვლანჯული რამ (ძაფი, თოკი...). 2. **დანასკული ძაფი** ან **საბელი**, **კვანძი**. ფიგურ. ამოდ ეგონა [ტიმოთეს], შესძლებდა საკუთარი ხელით გამოეხსნა ეს მკვიდრად გამონასკვილი **ხლართი** (ვ. ბარნოვი). 3. გადატ. **ეშმაკობა**, **ფანდი**. **ხრიკი**. მობრძანდა დათვი..., არ იცის **ხლართი**, მრუდის და მართლის პირში მთქმელია (რ. ერისთავი) (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>). **ხლართიანი** – ხლართების მქონე, დახლართული, დახვლანჯული (იქვე).

სხვა ლექსიკონშიც: **ხლართი** – 1. ერთმანეთში უწყესრიგოდ არეული ძაფი, ძვეთული და მისთ. ხლართი გამოხსნა. 2. გადატ.: ერთმანეთში საგანგებოდ არეული ამბები, რომელთა ამოცნობაც ძალიან ძნელია. ინტრიგების ხლართები (ქართული ლექსიკონი: <https://www.ganmarteba.ge/word/%E1%83%AE%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%98>); **ხლართიანი**: 1. ერთმანეთში არეული, გაუგებარი. ხლართიანი ამბავი. 2. რაზეც ბევრი ხლართია. ხლართიანი ნაქარგი (ქართული ლექსიკონი (იქვე)).

ქართული დიალექტური კორპუსის მონაცემებით:

1. **ხლართი** (N) იგივეა რაც: **წინდის ხლართი**. წინდის ყელზე გაკეთებული ყულფები სახვევის გასატარებლად; საცალოს ყულფები (ქდკ, კახური ლექსიკონი. წყაროები: ქიზიყური ლექსიკონი (სტ. მენთემ.): <http://www.corpora.co/#/dictionaries>).

3. **ხლართი** = *მახე*: *ნინას დაუძახია შოთასთვის: შეყვარებულის მოლაღატეო, წინგიგია ხლართი მახეო* (#460, სამცხ.-ჯავახ., მუსხი, ახალციხე, ივ. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, 1945, კორპ. გამოც. ავტ. ლ. ბაკურაძე: <http://www.corpora.co/#/corpus>);

ქეგლ-ის მიხედვით, **ნაფცქენი** – **ფცქენით მოცილებული კანი, ქერქი (ზოგიერთი ბოსტნეულისა, ხილისა...)** (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>).

სიმცირე-სიპატარავის სემანტიკისაა ეს სიტყვაფორმა გურულშიც, მაგრამ მაინც განსხვავებული მნიშვნელობითა და გარკვეული რიტუალური ქცევის გამომხატველი:

ნაფცქენი – პატარა ნაწილი (ოჯახიდან რომ რამე გაიცემა, გაცემულის პატარა ნაწილს (ნაფცქენს) წამლები მასპინძელს გამოუბრუნებს, რაც, ვითომ, ოჯახს ბარაქას შეუნარჩუნებს) (გ. შარაშ., გურ. ლექსიკ.: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>).

ნაფცქენის სინონიმია გურულში **ნათალი** – **ნაფცქენი, ნათალი**, რაც ნიშნავს ხილის ნაფცქენის შედეგად მიღებულ ნარჩენებს (იქვე).

საინტერესოა ამავე ძირის **გაფცქენა** როგორც პირდაპირი, ისე გადატანითი მნიშვნელობით: 1. კანის, ქერქის გაცლა (ხელით). || გათლა

(ვაშლისა...). 2. საუბ. გადატ. გაძარცვა, გაყვლეფა, გატყავება (<https://www.ena.ge/explanatory-online>).

გურულში **ხიმენჯი** (ხენჯი) – ნალექი, ნაწური. ... დავწურავთ ორჩუმს, მეშეშეფს – ხიმენჯეფს... (ქდკ, გურ. ლექსიკ., გ. შარაშ.: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>);

ხიმენჯ-ი – დანალექი, ნაწური, – ხენჯი (იმნაიშვილი 2006: 356). **ხენჯი** – იბ.: მოხენჯვა, ამოხენჯავს. ნალექი სიბინძურე, ნაგავი (ქდკ, იმერ. ლექსიკ., იქვე).

ქეგლ: **ხენჯი** – 1. ჟანგი, რომელიც გადაეკვრის ლითონს (რკინას, სპილენძს) ჭედვის ან წრთობის დროს. სპილენძის ხენჯი... 2. კუთხ. (იმერ.) რისამე დანალექი, ნაწური... 3. კუთხ. (გურ.) წვნიანი საჭამადის ისეთი ნაწილი, რომელსაც დაღეჭვა სჭირდება, ფოჩი (მნიშვნ. 5) (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>).

ლექსიკონებში არ არის მითითებული **ხენჯის** კიდევ ერთი დაკონკრეტებული მნიშვნელობა იმერულში. ასე უწოდებენ ხილის კომპოტში წვენის ამოწურვის შემდეგ დარჩენილ ხილსაც.

სიტყვა **ნარდი** გურულში ნიშნავს ჭორს ან მიმინოს ერთ წლამდე (ქდკ, გურ. ლექსიკ., გ. შარაშ.: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>). ამ მნიშვნელობით იგი არსად არ გვხვდება.

ქეგლ-ში მითითებულია ამ სიტყვის რამდენიმე მნიშვნელობა:

ნარდი-1 – ერთგვარი სათამაშო – შედგება ბრტყელი და მოგრძო გადასახსნელი ყუთისაგან, წყვილი კამათლისა და 30 კოჭისაგან (ქვისაგან);

ნარდი-2 – აღებული სამუშაო, რომლის ანაზღაურება ხდება შესრულებული სამუშაოს რაოდენობის მიხედვით... **ნარდად** ზმნს. ნარდი სამუშაოს წესით. ნარდად მომუშავე. – ნარდად გარიგება... || ერთიანად, ერთბაშად, მთლიანად (ნ. ლორთქ.).

ნარდი-3 – 1. ბოტან. სურნელოვანი მცენარე კატაბალახისებრთა ოჯახისა. 2. არომატული ნივთიერება.

ქართულში არის ნაწარმოები სიტყვაც: **ნარდიონი** (ნარდიონისა) – ძვ. იგივეა, რაც ნარდი-3 (მნიშვნ. 2) (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>).

სემანტიკური მრავალფეროვნებით გამორჩეული ლექსიკური ერთეულია **ტიალი**.

ქეგლ-ის მიხედვით: **ტიალი** 1. უპატრონო, ოხერი, ვერანი... 2. ცარიელი, მოტიტვლებული (მინდორი...). შდრ. ტრიალი... 3. რთული ფუძის მეორე შემადგენელი ნაწილი **ოხერტიალი**. **ტიალად** ზმნს. ოხრად, უპატრონოდ... (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>).

ტიალი, ქეგლ-ში მითითებულის გარდა, გურულში გვხვდება განსხვავებული მნიშვნელობითაც: **ტიალი** ანუ ღია ფერისა (შარაშიძე 2014: 86).

თუ ჩავუკვირდებით ქეგლ-ში მოცემულ განმარტებებში მე-2 მნიშვნელობას, რის მიხედვითაც **ტიალი** არის ცარიელი, მოტიტვლებული (მინდორი...), ესეც უნდა უკავშირდებოდეს გურულის აღნიშნულ (განსხვავებულ) მნიშვნელობას, რაც გულისხმობს ღია ფერისას, ნათელს: *ორივე მხრივ და ბადე გაიშლება ტიალ, გაჭრილ ადგილას სიფართოზე* (#3743 გურ. (ჩოხატ.), შინამრეწველობის მასალები (პირველ-ასლები) (შეკრ.

ივ. ჯავახიშვილის ხელ.-ით), 1936, კორპ. გამოც. ავტ. რ. ლანდია: <http://www.corpora.co/#/corpus>). **ტიალი ადგილი** მოცემულ კონტექსტში ცარიელ, ნათელ ადგილს უნდა ნიშნავდეს.

ეს მნიშვნელობა (განათება, გათენება) გამოხატული **ტიალ** ძირის მქონე ზმნაშიც: ...კინიგ ზაი რომ გეიყვანენ, **გატიალდა** (ტყე – ავტ.) მაშვინ, მარა გელმა იცოდა მაინც გადმორება (#1070 გურ. (ლანჩხ.); ...ამოღებული ისთე იყო, რომ სინათლეს ვერ დეინახვიდი შით... სულ ტყეი იყო, ქარი არ იცოდა. ყინვა არ იცოდა. ყინვა, რომ გატიალდა, ახლა დეიწყო (#1207 გურ. (შრომა), გრ. იმნ., 1962, კორპ. გამოც. ავტ. რ. ლანდია:); ...**გატიალდა** (გათენდა – ავტ.) ახლა და სადაც ფენოა, ბზემა გადმოყარა მაშხალა, დიეცა თათარი მუხლებზე და დუუძახა ბზეს: ამოი შენ და ამუედი მეცო. ბზის ამოსლისას ლოცვილობენ თათრები (#3847 ქვემოგურ. (ბახვი), ე. ნიკოლაიშვილი, გურული ტექსტები, 1985: <http://www.corpora.co/#/corpus>).

ალ. ღლონტის განმარტებითაც, **გატიალება** განათებას, გათენებას ნიშნავს (ღლონტი 1974: 325). ეს მნიშვნელობა დასტურდება აჭარულში, კერძოდ, ქობულეთურში: იმ დროზე ჩვევდი, **გატიალეზული** არაა (#1669 აჭარ. (ქობულ.), მ. ცინცაძე, ნ. სურმავა, მ. ფაღავა, აჭარული ტექსტების კოლექცია, 1971, ჩამწ. ნ. ნოლაიძელი, კორპ. გამოც. ავტ. ნ. სურმავა: <http://www.corpora.co/#/corpus>).

ხევსურულში **გატიალება** უმემკვიდროდ გადაშენებას ნიშნავს: 1. **გატიალდების** (V) არხოტავ შვიდ სახლი [ოჯახი] **გატიალდებისა** (/ ეთნ. საიქიო, VI, 65 /); წაოლ, უამბოზ ნათელასაო შინითაც **გატიალდებულსაო** (/ ეთნ. III, 63, 12 /) (ქდკ, ხევს. ლექსიკ.: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>).

ქეგლ-ის მიხედვით: **გატიალება** არის 1. ტიალად ქცევა, გაოხრება, გავერანება, გაფუჭება, გაჩანაგება... 2. საუბ. მეტისმეტად დათრობა (<https://www.ena.ge/explanatory-online>).

ქართულში არსებობს **ტიალის** ფონეტიკური ვარიანტი **ტრიალი**. მაგალითად, **ტრიალი მინდორი** (ველი..). ჩვენი ვარაუდი დაემთხვა ქეგლ-ის განმარტებას, რომლის მიხედვითაც **ტრიალი** მიღებულია **ტიალისაგან** (ტიალი > ტრიალი)... ამავე მნიშვნელობისაა შედარებით ნაკლებად ცნობილი სიტყვა **ტრიაშელი** ფართო, გაშლილი **ადგილი**, – **ტრიალი (მინდორი)** (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>).

რაც შეეხება შესიტყვებას **ტრიალი ქვეყანა**, განსხვავებულია მისი გადატანითი მნიშვნელობა: მთელი ქვეყანა, – მსოფლიო, სამყარო., ხოლო ქვეყნის **ტრიალი** ნიშნავს დედამიწის ბრუნვას, – ცხოვრების სიავეკარგეს (იქვე).

გრ. იმნაიშვილის ლექსიკონის მიხედვით, გურულში გერგილი – ნიშნავს ზარმაცს, **გერგილობა** – ზარმაცობას (იმნაიშვილი, 2006: 325).

განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს ამ სიტყვას კახურში (ქიზიყურში): **გერგილი** – მარჯვე, ხერხიანი, ვარგისი (ქდკ, სტ. მენთემ., კახური ლექსიკონი: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>). იხ.: **უგერგილო** – მოუხერხებელი, უმარჯვო (იქვე).

კახურის (ქიზიყ.) მნიშვნელობით უნდა იყოს **გერგილი** ზემორაჭულში, ონის მეტყველებაში: ... **გერგილი** სძახის გაღმა ყანასა: ჯაფარ, ვერ მოხვალ

შინა მშვიდობით, ცოლს ვერ მოუტან ლაშქრულ ამბავსა... (#3190 ზემორაჭ. (ონი), შ. ძიმიგ., ქართული დიალექტოლოგიის მასალები, 1944, კორპ. გამოც. ავტ. ნ. სურმავა).

გურულისაგან კახურისა და ზემორაჭულის სემანტიკას გვიდასტურებს ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონიც: **გერგილი** 1. ძვ. «საქმის მარჯვედ მქნელი» (საბა)... 2. შნო, სიმარჯვე, ფხა, მოხერხება. თუ გერგილი ჰქონდა და შნო, კიდევ მოახერხებდა ამას (ვ. ბარნ.).

გერგილიანი – გერგილის მქონე, – შნოიანი, ფხიანი, უნარიანი, მარჯვე. წარმოსადეგი კაცი იყო, ჰკუთმავილი, გერგილიანი (გ. გეგეშ.).... **გერგილიანად** ზმნს. მარჯვედ, მოხერხებულად...

გერგილიანობა – სიმარჯვე, ფხიანობა, უნარიანობა, მოხერხებულობა... მისი დიპლომატიური ნიჭი, პოლიტიკური ხედვა, შესაშური ალღოიანობა და გერგილიანობა მას დიდ სახელმწიფო მოღვაწედ აქცევდა («ას.დას.») (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>).

მოცემულ განმარტებათა ფონზე გურულში **გერგილის** სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობა საეჭვოს ხდის მის სიზუსტეს.

გურულში **ბრაზი** ჰქვია ძაღლის ავადმყოფობას, რომლის დროსაც ძაღლს ახველებს (<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=50&t=640>). ეს მნიშვნელობა ასახული ქართული დიალექტური კორპუსის ლექსიკოგრაფიულ ბაზაშიც: 1. **ბრაზი** (N) იხ.: **აბრაზებს**. ძაღლის ავადმყოფობა, რომლის დროსაც ძაღლს ახველებს (აბრაზებს) (გ. შარაშ., გურ. ლექსიკ.: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>). იქვე მითითებულია ტერმინი **ბრაზის ჭია**, განმარტების გარეშე. ეს შესიტყვება არ არის არც ტექსტების კორპუსში. სავარაუდოდ, ისიც უნდა უკავშირდებოდეს რაღაც დაავადებას: „როგორც ცნობილია, 4 მწერს – ფუტკარს, აბრეშუმის ჭიას, წურბელასა და **ბრაზის ჭიას** უფლის მწერები ეწოდებათ. ოთხივე მწერისგან მიღებული პროდუქტები სამკურნალოა. **ბრაზის ჭიის** ამოცნობა ჯერ ვერ ხერხდება. სავარაუდოდ, საუბარია მაისის ხოჭოზე (ლ. ბეჟაშვილი): <https://kvirispalitra.ge/article/98513-meabreshumeoba-kvlav-rom-agorzindes/>).

საინტერესოა ქდკ-ს ლექსიკოგრაფიულ ბაზაში ასახული **ბრაზ** ძირის შემცველი სხვა სიტყვაფორმებიც. მაგალითად: **ბრაზიანი** ქართლურ კილოში ნიშნავს 1. **მეტად მჭრელს, ბასრს (დანას)**. უი, **ბრაზიანი** დანაა, ხელს გაგიჭრის! (//ძეგვი// ქდკ, ქართლური ლექსიკონი: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>); 2. ძაღზე მსუსხავი (ჭინჭარი). ზოგი ისეთი **ბრაზიანი ჭინჭარია**, რო ხელს ვერ მიაკარებ (იქვე).

იმერულში **ბრაზი** ცოფს ნიშნავს. **ბრაზი** ძაღლს უჩთება **უმფრო** (ქდკ, იმერული დიალექტის სალექსიკონო მასალა პ. გაჩეჩილაძე: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>). მსგავსი სემანტიკისაა სხვა სიტყვაფორმებიც: **ბრაზიანი**, **გაბრაზიანდება** (იქვე)².

ქეგლ-ის მიხედვით **ბრაზი** არის: 1. ძლიერი გაჯავრება, ძაღზე გულის მოსვლა, გახელება... გამოთქმა **ბრაზი მოსდის (ერევა)** ნიშნავს: ძლიერ ჯავრდება... **ბრაზიანი** 1. ბრაზით აღსავსე; ძალიან გაჯავრებული, ძაღზე გულმოსული; 2. კუთხ. (იმერ.) ცოფიანი... (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>).

² ეს მნიშვნელობა (ბრაზი = ცოფი) მითითებულია ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონშიც.

როგორც ვხედავთ, ქეგლ-ში ჩვენ მიერ აღნიშნული მნიშვნელობა არ არის მითითებული. ლექსიკონის მიხედვით იმავე სემანტიკისაა **ბრაზ** ძირის შემცველი სხვა სიტყვაფორმებიც: ბრაზიანობა, ბრაზიანი, გაბრაზება, გაბრაზებული, ბრაზდება... (იქვე). შდრ. **აბრაზებს** (ახველებს).

გურულში **ბუტია/ე** ასე განიმარტება: *ქათამს რომ ყურებზე ბუმბული სქლად ექნება დადებული და თავდიდად მოჩანს, ბუტიეს ეძახიან* (ქდკ, გურ. ლექსიკ., გ. შარაშ.: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>).

გურულის მნიშვნელობა, ძირითადად ერთად, მითითებულია ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში: **ბუტია** 1. ვინც ხშირად იბუტება, ვისაც გაბუტვა სჩვევია, – ვინც ადვილად წყრება ყველაფერზე. ბუტიას შეუჭამენ და მძინარას შეუნახავენო (ანდაზა)... 2. კუთხ. (გურ.) «ქათამს რომ ყურებზე ბუმბული სქლად ექნება დადებული და თავდიდად მოჩანს» (გ. შარაშ.) (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>).

გურულში **გაზუთხული** არის: ლარად, გაშლით გაწოლილი (ქდკ, გურ. ლექსიკ., გ. შარაშ.: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>). ეს სიტყვა არ არის ქდკ-ს ტექსტების კორპუსში.

გაზუთხული ნიშნავს გაზეპირებულს (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>). გურულის მნიშვნელობით ვერც ქეგლ-ში და ვერც სხვაგან ეს სიტყვა ვერ დავადასტურეთ.

გურულში **ეტლი** ნიშნავს უწყინარ, მორჩილ ადამიანს. **ეტლია კაცათ** (ქდკ, გურ. ლექსიკ., გ. შარაშ.: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>).

ქეგლ-ის განმარტებით, **ეტლი** არის 1. ცხენებით სატარებელი მსუბუქი ოთხთვალა, – ფაეტონი. 2. ძვ. ცთომილი, ვარსკვლავი. || ცრურწმენით – ბედის ვარსკვლავი. 3. პოეტ. გადატ. ბედი, ბედისწერა. 4. ჭადრ. კომკისმაგვარი ფიგურა... (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>).

მე-3 მნიშვნელობაა სიტყვაში **ეტლიანი** – ძვ. გადატ. ბედის მქონე, – ბედნიერი. **ეტლიანი** ძველ ქართულში **ბედნიერის, მარჯვეს** აღმნიშვნელია... უფლება გვაქვს [მივიჩნიოთ], რომ წინათ ქართულ წარმართულ ზეპირსიტყვაობაში... დავლათიანის მაგიერ ეტლიანი [იხმარებოდა] (ივ. ჯავახ.) (იქვე).

ამავე მნიშვნელობით არის **ეტლიანი** ქართულში: *ბეჟანი მოდის, ჭკვიანი, ეტლიანი და ფხიანი...* (#3448, ქართლ. დიალექტ. ტექსტების ხელნაწერი კოლექცია (ალ. ჯიშიაშვი.), 1938, კორპუს. გამოც. ავტ.: მ. ბერიძე, მ. ბარიხაშვილი, რ. ლანდია: <http://www.corpora.co/#/corpus>).

გურულში არის სიტყვა **უნიაგაბო**, რაც, ს. ჟღენტის განმარტებით, ნიშნავს **უხეიროს, უვარგისს** (იმნაიშვილი, 2006: 347), ხოლო გ. შარაშიძის მიხედვით – **უმსგავსს, სამაგელს** (ქდკ, გურ. ლექსიკ., გ. შარაშ.: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>).

უმფროსვანი უნიაგაბოთ იარებიენ ამ გზაში. უნცროსი უჩივა: ჭკუით წევიდეთო, სხვამა არ გაგვინტყუნოსო... (#1159 გრ. იმნ., გურ. დიალ., 1961, კორპ. გამოც. ავტ. რ. ლანდია: <http://www.corpora.co/#/corpus>).

განსხვავებულია ზოგიერთი ზნური სიტყვაფორმის მნიშვნელობა:

დაზაგება – მეტისმეტად დაღლა (ფიზიკურად). *ისე დაგზავდი, რომ სამრაობა აღარ მაქ* (ქდკ, გურ. ლექსიკ., გ. შარაშ.: <http://www.corpora.co/#/>

dictionaries). **დაზავების** (დაღლის) გურულისთვის დამახასიათებელი მნიშვნელობაა ჩადებული გამოთქმაში **ზავის დადება / ზავი დავდე** (დავიღალე), რომელიც ქვემოთმხრობაში დავადასტურეთ.

ქველ-ის მიხედვით: **ზავი** – შეთანხმება მეომარ მხარეთა შორის საომარი მოქმედების შეწყვეტისა და მშვიდობიანობის დამყარების შესახებ... || უომრად, მშვიდობიანად ცხოვრება... (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>). **დაზავებს** ზმნა ნიშნავს: 1. გააშველებს (მოჩხუბრებს...). 2. შეარიგებს, მოარიგებს (იქვე).

ხეცურულში **ზავი** – ზარი, შიში; **ზავიანი** – ზარიანი, შიშიანი; **ზავი აქვ/აქვს** – ზარი, შიში აქვს (<http://www.corpora.co/#/dictionaries>); განსხვავებული მნიშვნელობისაა გამოთქმები: **ზავს აუშლის** – ერთმანეთს გადაამტერებს, წააჩხუბებს. ...*არხოტიონთა შენ აუშალე ზავიო* (ხეც. პოეზ. 1 02, 2); **ზავს არ მისცემს** – შეებრძოლება, უმტრობს, არ შეურიგდება: *მშველაზორ, ნუ მახოლო, ზურაბ, არ მოგცემ ზავსაო*. // ხეც. პოეზ. 1 6, 1 // (იქვე); აგრეთვე: **დაეზავების** – დაუზავდება, შეურიგდება. *შენსა მამკლავსა, ძმობილო, შვიდს წელს არ დავეზავები*. // სტ-მასპ. 34, 15 // (იქვე).

რაჭულში (გლოლურში) **დაზავება**, შერიგების გარდა, სხვა მნიშვნელობითაც არის: ...*ასის ოდენი თხა-ცხვარი დაზავებია თავითა, ერთი ერია უფროსი რქადაკაული ვერძიო, – არიქა, მგელო, არიქა, ნუ ამიბღავლებ ცხვრებსაო* (#3056 რაჭული (გლოლა), შ. მიძიგ., ქართული დიალექტ. მასალები, 1930, კორპ. გამოც. ავტ. ნ. სურმავა: <http://www.corpora.co/#/corpus>). ვფიქრობთ, ამ კონტექსტში **დაზავებია** ზმნა მგლის მოახლოებით გამოწვეული შიშით დამფრთხალ თხა-ცხვარს უნდა გამოხატავდეს³.

ქართულში **შენელება** სხვადასხვა მნიშვნელობით გვხვდება. ქველ-ის მიხედვით: **შენელება¹** (სახელი **შეანელებს¹** ზმნის მოქმედებისა: 1. სიჩქარის, სისწრაფის მოკლება. სვლის შენელება. || შემცირება, შესუსტება... 2. სითბოს მოკლება, – განელება.

შენელება² სახელი **შეანელებს²** ზმნის მოქმედებისა, – სანელებლით შეზავება, – შეკაზმვა (საჭმლისა). ლობიოს შენელება (<https://ice.tsu.ge/liv/ganmartebiti.php>).

შენელება სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობისაა გურულში, ნიშნავს საყვედურის გამოცხადებას, გაწყრომას, დატუქსვას (ქდკ, გურ. ლექსიკ., გ. შარამ.: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>).

ანალოგიურად, განსხვავებული სემანტიკის გამომხატველია გურულში ისეთი სიტყვაფორმები, როგორიცაა, მაგალითად:

დამოწმება – დაბარება. მამამ **დუუმოწმა** შვილევს. **დამოწმებული** – დაბარებული (იმნაიშვილი 2006: 327).

დახევა – დახერხვა. დახეული მასალა – დახერხილი მასალა; **ჩამოხევა** – ჩამოხერხვა (იქვე: 328; 351);

უტიკტიკებს – **უტიკტიკევს** მოჰვა წიწილევს – კრუხი უხმობს წიწილევს (ჟღენტი, 1936: 347).

აქვე გამოვყოფთ გურული კილოსთვის დამახასიათებელ **სამეურნეო დანიშნულების ტერმინებს**. მაგალითად:

³ შდრ. **დაზავების** გურული მნიშვნელობა.

დარგობრივ, კერძოდ, მეაბრეშუმეობის, ლექსიკას განეკუთვნება ტერმინი **ნადირა/ე-ი**, რაც ნიშნავს აბრეშუმის ჭიის ჩელტზე დაგროვილ ნაგავს (შარაშიძე, 2014: 339). ამასვე ნიშნავს **ნადირი** კახურში (ქიზიყურში): აბრეშუმის ჭიის ნაგავი... (ქდკ, ქიზიყ. ლექსიკ., სტ. მენტემ.: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>).

მედვინეობის ლექსიკას განეკუთვნება იმერულში დაახლოებით იმავე მნიშვნელობის **ნადირალი**, რაც ნიშნავს ლექზედარჩენილ ღვინოს. *კაიღვინის ნადირალიო და კაიკაცის ნაცოლარიო* (ქდკ, იმერ. დიალექტ. სალექსიკ. მასალა, პ. გაჩეჩილაძე: <http://www.corpora.co/#/dictionaries>). აღნიშნულთან ახლოს არის ა- სუფიქსიანი **ნადირალა** კახურში (ქიზიყურში): ... ქაფი და **ნადირალა** რაც არ არგებს, არ აზნებს, სიტკბო იმაშია (#3631 ქდკ, ქიზიყ. ლექსიკ., სტ. მენტემ., კორპ. გამოც. ავტ. რ. ლანდია: <http://www.corpora.co/#/corpus>).

აღნიშნული ძირისაგან მომდინარე უნდა იყოს ქართულში უარყოფითი სემანტიკის **ნადირალა**. ქეგლ-ის მიხედვით: **ნადირალა** 1. იგივეა, რაც **ნადირალი**. «ქვევრში რაღაც წუმპე, ნადირალა დამრჩა...» (ილია). || ფიგურ. ყალბი ხალასად გადის და ნადირალა – თავანკარად (ილია). 2. გადატ. სოციალურად გადაგვარებული პიროვნება, დეკლასირებული ელემენტი, – გახრწნილი, ზნედაცემული.

სამეურნეო დანიშნულების ტერმინებია გურულში, აგრეთვე:

ნეკი – ძველებური ურმის (ფიცრის ურმის) ის ნაწილი, რომელიც ჩამოცმულია ხმალზე (ნ.) (შარაშიძე 2014: 339);

დილ-ი – ჭდე. **დილ ჩი** – ჭდეში (იქვე: 349).

ხმალი – ფიცრის ურმის ნაწილი, რომელიც ჩაშვებულია ამოტეხილ ფიცარში და რომელზედაც ჩამოცმულია ნეკები (იქვე: 356).

დასკვნა

კვლევის შედეგად გამოვლენილია განსხვავებული სემანტიკის სიტყვაფორმათა რამდენიმე ჯგუფი, კერძოდ: 1) ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც დამახასიათებელია მხოლოდ გურულისთვის; 2) ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც გვხვდება მხოლოდ გურულში და მითითებულია ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონშიც; 3) ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც საერთოა გურულსა და ქართული ენის ზოგიერთი კილოსათვის და არ არის მითითებული ქეგლ-ში.

გურული დიალექტისთვის დამახასიათებელი სიტყვაფორმების სტრუქტურულ-სემანტიკური ვარიანტების სალიტერატურო ენასა და ქართული ენის სხვა კილოების მონაცემებთან შედარება-შეჯერების გზით განხილვა იძლევა საინტერესო სურათს, მასალას არამარტო ეტიმოლოგიურ-ლექსიკოგრაფიული, არამედ, ზოგადად, ენის განვითარების ისტორიის თვალსაზრისითაც.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

გურული სიტყვების ლექსიკონი: http://evpatori.ge/?do=view_news&news_id=1710

ვარდიაშვილი – ვარდიაშვილი ნ., მეაბრეშუმეობა კვლავ რომ აღორძინდეს, „კვირის პალიტრა“ (მამულ-დედული), 05.12.2022: <https://kvispalitra.ge/article/98513-meabreshumeoba-kvlav-rom-agorzindes/>

ზედგინიძე 2014 – ზედგინიძე გ., ჯავახური ლექსიკონი, „საუნჯე“, თბილისი, 2014: <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=28&t=13661>

იმნაიშვილი 2006 – იმნაიშვილი გრ., გურული დიალექტი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2006.

ლევიაშვილი 1992 – ლევიაშვილი ვ., ორიენტალიზმები ქართულში, საკანდ. დისერტ., თსუ. თბილისი, 1992.

ორბელიანი 1991-1993 – ორბელიანი ს.ს., ლექსიკონი ქართული: <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=8&t=33470>

სინონიმების ლექსიკონი: <https://dlab.ug.edu.ge/synonym/detail/11139/%E1%83%9C%E1%83%A3%E1%83%A1%E1%83%AE%E1%83%9>

ჟღენტი 1936 – ჟღენტი ს., გურული კილო (გამოკვლევა, ტექსტები, ლექსიკონი), ტფილისი, 1936.

ღლონტი 1974 – ღლონტი ალ., ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, „განათლება“, თბილისი, 1974.

შარაშიძე 2014 – შარაშიძე გ., გურული ლექსიკონი, გურიის სიძველეთა კვლევის ცენტრი, თბილისი, 2014: <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=50&t=6280>.

ძველი ქართული ენის შეერთებული ლექსიკონი (შემდგ.: ილ. აბულაძე, ა. შანიძე, ივ. იმნაიშვილი და სხვ.), საქართველოს საპატრიარქოს გამომც. „სამშობლო“, თბილისი, 2008.

ჟყონია 1918 – ჟყონია ი., სიტყვის-კონა, პეტერბურგი, 1910.

ჯორბენაძე 1989 – ჯორბენაძე ბ., ქართული დიალექტოლოგია, I, „მეცნიერება“, თბილისი, 1989.